

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

Диогеннің өлімі тыныс алуының іркілісінен қайтыс болды дейді. [3]

Отандастары Диогенге көптеген жезді ескерткіштер тұрғызған екен. Соның бірінде, философың туған жері Синоп қаласында құлыптасқа былай деп жазыпты: Уақыт тасты да, мысты та жарады, Бірақ сенің сөздерін, Диоген, мәңгілік өмір сүреді! Сен бізді барға қанағат қылуға үйреттін. Және бақытты өмірге жол көрсеттің! Көп киниктіктер Диоген секілді қайырмен өмір сүрді, бірақ бұл өзінің кедейлігінде, Диогенге ерді және еліктеді, айтарлықтай тапқырлық. Соның бірі Телес (б.з.д. IIIғ.), байға былай деген екен: «сен жомарттанып бересін, ал мен ерше қабылдаймын, жағынпазданбай, абыройымды төкпей және айғайламай».[4]

Диоген сол заманның байлыққұмар, атаққұмар адамдарына көңілі толмай, нағыз адам рухани бай адам болуы керек деп пайымдаған. Оның данышпандық сөздері туралы аңыз аңгіме көп. Ол тек өмір сүру тәсілінің ерекшелігімен еленбейді, сонымен қатар көптеген қағида сөздерінің философиялық мазмұнының тереңдігімен ерекшеленеді.

Қолданылған әдебиет

1. «Антология кинизма» И. М. Нахова, 1984г
2. Диоген Лаэртский. «О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов». М. Мысль, 1986г
3. Кисиль В. Я., Рибери В. В. «Галерея античных философов»; в 2-х томах. 2002г
4. Зайцев А. И. «Новая философская энциклопедия» 2001г

572.9 (091)

Л.Г.МОРГАН ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ТУЫСТЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жанабай Асем Бектайқызы

asem_zhanabai@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ «Мәдениеттану» мамандығының 4 курс студенті,
Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Кикимбаев М.Ж

Льюис Генри Морган – XIX ғасырдың белгілі культурологиялық концепциялардың бірін құрған беделді американдық этнологы, антропологы. Ол 1871 жылы «Туыстық жүйе және отбасылық байланыс» атты еңбегін жазып, онда ол біртұтас және концептуалды рәсімделген туыстық жүйесін ұсынды. 1877 жылы жарық көрген «Ежелгі қоғам немесе адамзат дамуының жабайылықтан анайылық арқылы өркениетке өтуін зерттеу» атты еңбегінде Л.Г. Морган туыстық туралы ғылымның негізіне айналған идеяларын жариялап, мәдениетке эволюционистік түсініктеме берді.

Л.Г. Морган адамзат тарихи жолының бірлігі мен прогресс принциптерін дәлелдеп, оны үш дәуірге бөліп қарастырады: жабайылық, тағылық, өркениет. Ол отбасы мен неке эволюциясының ұжымдықтан (топтық) дара (индивидуалды) неке формасына өтуінің тарихи заңдылықтарын ашып, сондай-ақ бірінші болып алғашқы қоғамның негізі ретінде рудың мағынасын ашып көрсетті. Ру мүшелерінің ешқайсысы ру ішінде неке құра алмайды. Ол қоғам мен мәдениеттің жалғауын қалыптастырудағы рудың негізгі ережесі болып саналады.

«Ежелгі қоғам» еңбегінің үшінші бөлімінде Л.Г. Морган қоғамның бастауы промискуитеттен және әр түрлі жұпты некеден басталып, алайда тек ұзақ дамудың нәтижесінде ғана дара неке мен отбасыға өтетіндігін жазып көрсетті. Сонымен, ол неке мен отбасының інжілге негізделген түсініктемесіне альтернативті теорияны ұсынды.

Л.Г. Морган, бізге белгілі отбасының патриархалды және моногамды түрлерін кейін пайда болғанын алға тартып, олардың көне түрлерін бастап дамуын зерттеп шығады.

Отбасының келесі түрлері қарастылды:

Қандастық отбасы

Пуналуалды отбасы

Синдиасмикалық отбасы немесе жұпты отбасы

Патриархалды отбасы

Моногамдық отбасы [1, 17 б.]

Морган бұлардың ішіндегі бірінші, екінші және бесінші түрлерін ең негізгісі деп санайды. Себебі әрбір түр өзінің туыстық жүйесін құрайды. Ал қалған екі түрі, синдиасмикалық және патриархалды, аралық боп келеді. Олар өзінің туыстық жүйесін құрған жоқ.

Қандастық отбасы. Отбасының промискуиттен кейінгі ежелгі формасы (тағылықтың төменгі сатысы). Қоғамда қандастық отбасы бірінші ұйымдасқан форма боп, қандай да болмасын ұйымдасқан ахуалдың жақсаруын көрсетті. Бұл отбасы формасынан адамзат тарихы бастау алып, үй шаруашылығының дамуы және мәдени жаналықтар орын алды. Қандастық отбасы формасының қалыптасуын көрсетсек, басқа отбасы формаларын дәлелдеуге болады. Осыған қарап Морган басқа отбасы идеяларына қорытынды жасайды.

Пуналуалды отбасы. Морганның ойынша, пуналуалды отбасыға өту жолы туған ағайындылар мен некедегі апа-сіңлілердің ерекшелігі болып саналады. Пуналуалды отбасы «пуналуа» дәстүрінен өсті, ал гаваялық отбасының құрылуы мынадай: «жақын достар» тобының әйелдері туған және бүйір әпкелер болып есептеледі. Яғни «пуналуа» бір-біріне туған ағайындылары ретінде емес, оларды тек ортақ әйел ғана байланыстыратын пуналуа қарым-қатынасы болып келеді. «Пуналуа» дәстүрі туыстықтың тұранды жүйесін құрылуына көмектесті. Бұл отбасы формасы қандастық отбасынан шыққаны белгілі. Қоғамның жақсаруына байланысты қандастық отбасынан пуналуалды отбасына өту – маңызды қадамдарының бірі саналады. Ақырында, бұл жол туыстық ұйымына, синдиасмикалық және моногамды отбасыға өтті.

Л.Г. Морган алғашқы қоғамды туыстық деп бекітсе, оны саяси (класстық) қоғамға қарсы қойды. Белгіленген қоғамдастықтар бір-бірінен екі сапалы элеуметтік ұйым ретінде ұсынады. Ру – бір ата-бабаларынан шыққан ерекше тотемдік айырмашылығы бар және қан арқылы байланысқан туысқандар жиынтығы.

Синдиасмикалық және патриархалдық отбасы. Л.Г. Морган бұл екі форманы бірге қарастырған себебі, оларды моногамияға өтетін аралық деп санайды. Бірақ Морган бұл формаларды ешбір туыстық жүйеге кіргізбейді, оның ойынша синдиасмикалық пен патриархалдық отбасы болған кезде, туыстықтың тұран жүйесі басым болады (жоғарғы моногамиялық сатыға дейінгі төменгі және ортаңғы жабайылық саты).

Неке қарым-қатынасымен байланысты үлкен топтың орны айқын және жартылай дербестендірілген отбасының неке жұптары орын алды. Бұл отбасыны моногамиялық отбасының бастауы деп мойындауға болады, бірақ қарым-қатынасқа байланысты жұпты отбасы моногамиялықтан төмен болып келді. Морганның айтуынша, синдиасмикалық отбасы әлсіз ұйым боп келеді, өйткені ол жалғыздықта өмірдің ауыртпалығына шыдай алмайды. Осыған ұқсас бірнеше отбасылар бір үйде тұрып, жұптық үй шаруашылығын құрастырады. Ерлер әйелдерді таңдамаған, неке сезім арқылы емес, ынғайлылық пен қажеттілікке негізделіп құрылған. Өз балаларының некелерін құру шешесіне жүктелді, неке жасасатын келісімі қажет есес болды. Л.Г. Морган некенің басқа да қарым қатынасын көрсеткісі келеді, яғни ерлер өз міндетіне қарамай, әйелдерден сенімді болуын талап етіп, оларды қатал қорқынышымен жазалады.

Уақыт өте синдиасмикалық отбасы дербестендіріліп, Л.Г. Морган оны патриархалдық отбасы деп атай бастады. Бұл отбасы ерікті және бос емес адамдар әкелердің билігі арқылы белгілі бір мақсатпен жүретін ұйымды көрсетеді. Құлдар мен қызметшілердің әйелдері және балалары патриархалды басшылығымен патриархалдық отбасын құрайды. Л.Г. Морган әке билігіндегі рим отбасы мен ежелгі грек тайпасындағы отбасын мысал ретінде қояды. Автордың пікірінше, бұндай отбасыларда полигамия екінші кезекте тұрады, ал адамдар өздерін тамақтандыру үшін ұжымдық жұмыс күшінің бірінші кезекке қояды. Алайда Л.Г. Морган бұл отбасыға аса көп мән бермеген салдарынан, патриархалды және синдиасмикалық

отбасы да моногамиялық мінездеме беріледі. Сондай-ақ патриархалды отбасы туыстықтың жеке жүйесін құрған жоқ, тек құлдырап жатқан туыстықтың тұран жүйесін түрлендірді.

Моногамдық отбасы. Бұл отбасының формасы бастапқы қоғамның қолданылуы емес, қазіргі түп-негізі деп түсіндірілді. Зерттеушілердің ойынша, моногамиялық отбасы әлеуметтік жүйенің бірыңғай ұйымы болғандықтан, отбасы туыстықпен, туыстық тайпамен және ұлт туыстықпен бірігеді. Морган зерттеулерінде, туыстық тұтас фратрияға кірсе, фратрия тайпаға, тайпа ұлтқа, бірақ отбасы тұтас туыстыққа кіре алмайды, себебі еркек пен әйел әр түрлі туыстыққа жатады. Моногамдық отбасы патриархалды қатынастарға негізделгендіктен отбасының басшысы еркек болды, отбасының ажырасуы да еркектің ғана еркімен болатын болды.

Қорыта келгенде, меншікті жинау және өз балаларына тапсыру ниеті моногамиялық болмысының факторы ретінде болса, оның мақсаты заң негізінде ұрпақтарды қамсыздандыру және кәдімгі неке жұптарының санын шектеу.

Л.Г. Морган «Ежелгі қоғам немесе адамзат дамуының жабайылықтан анайылық арқылы өркениетке өтуін зерттеу» еңбегінде, неке мен отбасының басқа формаларын айқындау үшін туыстықтың үш жүйесін талдайды.

Туыстықтың малай жүйесі. Бұл жүйе бірінші формадағы қандастық отбасымен бірге пайда болып, оның ежелгіден бері келе жатқанын дәлелдейді. Бұл жүйеге сәйкес барлық қандас туысқандар, алыс және жақын туысқандар туыстықтың келесі қарым-қатынаста болғанын көрсетеді: ата-ана, балалар, аталар, ағалы-қарындас.

Туыстықтың тұран жүйесі. Бұл жүйе пуналуалды отбасы басым болғанда және туыстық ұйым шыққанда ғана көрінеді. Л.Г. Морганның ойынша, бұл жүйенің бастауы туыстықтың малай жүйесіне туыстық ұйым әсер еткенде ғана шығады. Яғни оның түрленуі туыстықтар мен бүйірдің (жоғарғы және төменгі туысқандар), ағалы-қарындастарының арасындағы неке қатынасына байланысты шектелді. Морганның белгілеуінше, бұл жүйе ерекше өзінің мұқияттылығына байланысты келесі арийлік жүйеге өтеді.

Туыстықтың арийлік жүйесі. Бұл жүйе моногамиялық отбасының туыстық түрін көрсетеді. Ол малай жүйесіне қарағанда, тұран жүйесіне негізделген жоқ, бірақ ол өркениетті ұлттардың бұрынғы жүйесін алмастырды. Малай жүйесін тұрандыққа өзгерту үшін, туыстық ұйымның пайда болуы керек болды, сондай-ақ тұран жүйесін жойып, оны арийлікке ауыстыру үшін жеке меншіктен шыққан моногамиялық отбасының құрылуы да керек болды. Қорытындылайтын болсақ, Л.Г. Морган концепциясын одан әрі жақсы түсіну үшін, туыстық жүйе эволюциясының реттілігін көрсету жөн көрдік.

Бірінші кезең.

1. Промискуитеттік байланыс
2. Ағалы-қарындастың, туғандардың арасындағы топтық неке. Бұдан:
3. Қандастық отбасы (отбасының бірінші кезеңі). Бұдан:
4. Туыстықтың малай жүйесі

Екінші кезең.

5. Ағалы-қарындастың арасындағы некеге қарсы пуналуа дәстүрі мен жыныстардың айырмашылығын көрсететін ұйым. Бұдан:
6. Пуналуалды отбасы (отбасының екінші кезеңі). Бұдан:
7. Ағалы-қарындастың неке байланысын үзген рулық ұйым. Бұдан:
8. Тұрандық пен гановандық жүйе және қасиет.

Үшінші кезең.

9. Төменгі жабайылық сатыға адамзат бөлімін көтерген ұйымның дамуы мен рулық ұйымның өсетініне әсер ету.
10. Жұптардың жеке некелесуі, бірақ некесіз тұрушылықтан өзгешелігі. Бұдан:
11. Синдиасмикалық отбасы (отбасының үшінші кезеңі)

Төртінші кезең.

12. Бақташы өмірінің шектелген облыстағы жазықтарында. Бұдан:
13. Патриархалды отбасы (төртінші, бірақ жалпы емес отбасы кезеңі).

Бесінші кезең.

14. Мұрагерлікке түзу сызық бойымен өту және меншіктің өсуі.

15. Моногамдық отбасы(отбасының бесінші кезеңі). Бұдан:

16. Туыстықтың арийлік, семитикалық пен уралдық жүйелері және тұран жүйесінің қасиеті мен жоғалуы.

Сонымен, Л.Г. Морганның 1877 жылы жазылған «Ежелгі қоғам» атты еңбегінде отбасының шығуы мен туыстық жүйесінің жалпы эволюционистік концепциясы ұсынылды. Л.Г. Морганның еңбегі көптеген ілімдер мен теорияларға ықпал етті. Солардың бірі марксизм, әсіресе Ф. Энгельстің «Отбасының, жеке меншіктің және мемлекеттің шығуы» атты еңбегінен тікелей ықпалы байқалады. Ф. Энгельс 1884 жылы жарық көрген еңбегінің кіріспесінде: «великая заслуга Моргана состоит в том, что он открыл и восстановил в главных чертах эту доисторическую основу нашей писаной истории и в родовых связях североамериканских индейцев нашел ключ к важнейшим, доселе неразрешимым загадкам древней греческой, римской и германской истории... Около сорока лет работал он над своим материалом, пока не овладел им вполне. Но зато и книга его – одно из немногих произведений нашего времени, составляющих эпоху» [2, 115 б.].

Л.Г. Морган теориясындағы туыстық жүйелер жайлы көптеген ғалымдар өз пікірлерін тұжырымдап, солардың бірі антрополог Э.Ликок келесідей анықтама береді: ««Гуманист, либерал, временами даже борец против предрассудков, Морган тем не менее никогда не был революционером. Это ставит его в довольно странное, можно даже сказать курьезное, положение, ибо его материалистическая теория истории столь близка к той, которую, создали Маркс и Энгельс, что «Древнее общество» было использовано как основа для Энгельсовского «Происхождения семьи, частной собственности и государства». И вообще многое в работе Моргана тяготеет к социалистической ориентации. Он осуждает цивилизацию, всецело погруженную в «погоню за собственностью» и его прекрасное, полное силы высказывание, в котором он предрекает, что «человеческий ум возвысится до господства над собственностью», цитируется в заключении энгельсовской книги»[3, 19 б.].

Ф. Энгельс өзінің теориясында Л.Г. Морганға қарағанда әрі қарай дамып, туыстық жүйенің құрылуын экономикалық қатынасымен байланыстырды. Ол Л.Г. Морган қорытқан материалды қайта өңдеп, оны жаңа дәйектермен мен және қорытындылармен толықтырды. Сонымен қатар, Энгельс ХІХ ғ. қоғамдағы отбасы жағдайын қарастырады. Оның ойынша, отбасы дамуы тоқталған жоқ, идеалды үлгіге келген жоқ, керісінше, отбасы эволюциясы қоғамның дамуымен жалғасып жатыр. Бұл эволюция қоғам дамуындағы қарқынның жоғарылуына байланысты тездетіледі деп болжамдайды. Энгельс өзінің жұмысында туыстық жүйе мен отбасы дамуының келешегі жайлы айтты, бұны біз Льюис Генри Морган концепциясынан көре алмаймыз.

Қолданылған әдебиет

1. Морган Л. Г. Древнее общество или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации // Материалы по этнографии. – Л.: Институт народов Севера ЦИК СССР, 1934. – Т. 1.
2. Происхождение семьи, частной собственности и государства / По изданию: Маркс К., Энгельс Ф.; Избранные произведения. В 3-х т. Т. 3. – М.: Политиздат, 1986, - 639 с.
3. Научно – просветительский журнал «Скепсис». http://sceptis.net/library/id_1001.html

УДК 130.2

ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ НРАВСТВЕННО-ДУХОВНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ